

Ярослав Поліщук, Анджей Малкевіч

РЕТРОСПЕКТИВА ДІАЛОГУ

У 2015 році вийшла друком колективна монографія «Аналіз співпраці польських та українських вищих навчальних закладів на фоні порівняння систем вищої освіти. Висновки та рекомендації» [1; 2].

Рецензована праця – перша такого типу спроба підсумування тривалого досвіду співпраці польських та українських університетів. Прикметно, що вона видана одразу у двох томах і – відповідно – двох мовних версіях, себто польською й українською мовами. Різниться тільки вступне слово: в українському томі це відозва колишнього міністра освіти і науки України С. Квіта. Ініціатива видання та його практична реалізація належить Фундації польських ректорів – організації, гідної вшанування за її багатогранну діяльність на користь реформи вищої школи, а також міжнародної співпраці польських освітніх осередків. Цього разу автори колективної монографії мали на меті проаналізувати таку співпрацю з Україною за весь період її розвитку, який почався зі створення нашої незалежної держави в 1991 році.

Колективна монографія складається з десяти тематичних розділів, які характеризують різні аспекти двосторонньої співпраці. Окрім того, тут подано сім додатків, які дають уявлення про структуру самоврядних органів вишів обох країн, а також містять регламентуючі документи. Авторами книги стали п'ятнадцять учених, із яких десять репрезентують Польщу: Веслав Баниш, Магдалена Дибась, Януш Іграс, Влодзімеж Курнік, Ян Маліцький, Вальдемар Сивінський, Роберт Сухарський, Маріан Щерек, Тадеуш Венцковський, Єжи Возніцький (Wiesław Banyś, Magdalena Dybaś, Janusz Igras, Włodzimierz Kurnik, Jan Malicki, Waldemar Siwiński, Robert Sucharski, Marian Szczerek, Tadeusz Więckowski, Jerzy Woźnicki). Решта п'ять учасників колективного проекту представляють Україну: Євгеній Бородин, Ірина Дегтярова, Леонід Губерський, Михайло Згуровський, Тарас Фініков. Цікавим є те, що частина розділів має подвійне авторство, коли

співавторами виступають польський та український учений, які з різних боків аналізують конкретний досвід співпраці на міжуніверситетському та міждержавному рівнях.

Варто належним чином оцінити роботу впорядників цього своєрідного видання. Вони виконали велику організаційну працю: подбали про коло авторів, розподілили обов'язки, провели попередні дослідження (анкетування, результати якого вміщені у томі), вибудували послідовну структуру колективної монографії. Це, передусім, заслуга головного редактора видання – професора Єжи Возницького, який упродовж 1996–2002 рр. був ректором Варшавської Політехніки, у період 1999–2002 рр. – головою Конференції ректорів польських вищих шкіл, а з 2013 р. виконує функції голови Головної ради науки і вищої школи в Польщі. З українського боку відповідним партнером був Леонід Васильович Губерський, який із 2008 р. є ректором Київського національного університету імені Тараса Шевченка і водночас – головою Співпраці ректорів вищих шкіл України. Співорганізатором і спонсором публікації виступила Фундація польських ректорів.

Назва книжки дещо вужча від фактичного її змісту, адже мова йде не лише про співпрацю конкретних університетів і цілих систем вищої школи. У монографії міститься також цінний аналіз української економіки з огляду на її зв'язки з науковими дослідженнями (розділи 4 та 7), а також важливих юридичних і суспільних умов функціонування вищої школи. Таким чином, з'ясовано необхідні умови для успішної співпраці польських та українських університетів, а також вказано ті чинники, які цей процес гальмують.

Утім запропоновані в колективній монографії спостереження та висновки – це лише початок серйозного аналізу польсько-українського діалогу вищої освіти. Напрацьований у минулому досвід потребує значно ретельнішого та всебічнішого осмислення. Хочеться вірити, що цьому будуть присвячені чергові праці з даної проблематики, які вже готуються до друку в Польщі чи в Україні. Поки що маємо першу ластівку, тому випадає втішитись тим, що є. Так, заслуговує на пильну увагу анкетне дослідження (додаток 7), яке виявило сильні та слабкі сторони освітньої співпраці в обох країнах, про що згадаємо далі.

Досвід трансформації вищої школи в Польщі та в Україні, безумовно, – важливий предмет дослідження, як свідчить зміст рецензованої монографії. Численність студентів динамічно зростала до 2005 р., потім вона зазнала зменшення у зв'язку з демографічними процесами. Так само і кількість вищих шкіл спочатку швидко зростала – створю-

валися нові державні, приватні та муніципальні заклади. Пізніше почався період стабілізації: деякі з навчальних закладів були об'єднані, інші перестали існувати (цей показник більш виразний у Польщі). Спад численності студентів в Україні був пов'язаний зі зміною вікових стандартів, а також із від'їздом частини молоді на роботу або навчання за кордон, у тому числі й у Польщу. Так, у 2013/2014 навчальному році в нашій країні було 803 вищі освітні заклади, з них 636 державних і комунальних (79,2%, 1 861 600 студентів, 90,7% від загальної їх кількості), а також 167 приватних шкіл (20,8%, 191 078 студентів, 9,3%). Серед них у 2015 р. понад 120 вищих шкіл співпрацювали з відповідними закладами в Польщі. Найтісніший контакт мали Національний університет «Львівська політехніка», Національний університет імені Юрія Федьковича в Чернівцях, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Сумський державний університет, Дрогобицький державний педагогічний університет, Луцький національний технічний університет, Національна металургійна академія України (м. Дніпро). В обох країнах серед студентів та рідше серед викладачів і науковців з'явилося чимало іноземців. Прикметно, що в Польщі це значною мірою вчені з України. В Україні ж навчається та працює значно менше поляків.

Упродовж останніх років змінювались юридичні норми, які регулювали функціонування польських та українських вишів. Загальний характер цих змін викликаний потребою допасування до норм і практик Заходу в галузі організації університетського життя (зокрема розвитку самоврядних структур та ініціатив), а також у галузі дидактики. Якщо вища школа в Польщі розпочала цей процес раніше та мала менше «боргів» із минулого, то українські виші долають його значно важче і з різним успіхом. В Україні шлях реформ вищої школи виявився складним і суперечливим. Бракувало, як твердять автори рецензованої монографії, фінансових засобів, а то й політичної волі лідерів держави. Так, представлені у книзі університети більш-менш успішно інтегруються в міжнародний освітній простір, однак це не можна сказати про решту, яка в колективній праці «Аналіз співпраці польських та українських вищих навчальних закладів...» не відображена.

Один із результатів незавершеної реформи вищої освіти в Україні виявляється в труднощах фінансування міжнародних проектів із польськими партнерами. Якщо з польського боку існують відповідні юридичні та фінансові підстави обміну делегаціями чи обміну студентами, то в українських реаліях налагодити такий обмін буває дуже

непросто, оскільки відсутні відповідні механізми фінансування. Більше того, українські закони утруднюють навіть використання фінансових засобів, отриманих із європейських фондів. Це породжує кризу в двосторонньому освітньому діалозі України та Польщі. З польського боку справа виглядає трохи краще, однак також є чимало труднощів, зокрема з пошуком зовнішнього фінансування проектів. Так чи інакше, велика частка проектів з обох сторін фінансується з власних засобів самих університетів.

Автори дослідження стверджують, що колись українська наука мала обмежені можливості доступу до світових досягнень, тому сьогодні вона надолужує втрачене (у тому числі через співпрацю з польською наукою). Утім навіть за радянських часів існували галузі, в яких українська наука була передовою та пропонувала оригінальні ідеї європейського і світового рівнів. Цей потенціал слід зберігати та примножувати, зокрема в ракетобудуванні (підрозділ 4.2), осередком якого став Дніпровський регіон (у книзі вжито стару назву міста і вищої школи – Дніпропетровський).

У монографії вміщено результати цікавого анкетування, яке провели автори в Польщі та в Україні в 2014 р., а також усебічно проаналізували (див. розділ 5). Було отримано відповіді з 43 польських та 47 українських вишів. Це дослідження ускладнили обставини війни на Сході України, які унеможливили участь у проекті вищих навчальних закладів з Донбасу та Криму. А жаль, бо останні мали значний потенціал співпраці з польськими вишами. В анкетах відображено типові проблеми, а також мотивацію співпраці, зміну преференцій у ході її розвитку, спільні ініціативи тощо. Зі змісту проведеного емпіричного дослідження виходить, що найважливішим чинником наукової співпраці є людські взаємини. Це досить-таки очевидний висновок, однак видається, що в польсько-українських відносинах він особливо актуальний. Автори підкреслюють, що, зазвичай, починається від зав'язування неформального контакту поміж конкретними вченими, який може (хоча не обов'язково) перейти у формальну угоду поміж партнерами. А от офіційні угоди про співпрацю, яких є багато, часто залишаються на папері, не даючи практичного результату. Добрі особисті стосунки між ученими часом значать більше, ніж організаційні, інституційні або юридичні умови. Про це чітко заявляють респонденти проведеного дослідження. Так, в одній з анкет є таке формулювання, яке автори цитують і коментують: «Ми почали цю співпрацю на власному ентузіазмі, без державної підтримки, без державного фінан-

сування. Але це має бути поставлено на системні рейки, на державні рейки» (с. 126). Саме такий шлях – від приватної ініціативи, від малих наукових контактів до системної інтеграції на рівні груп та інституцій – ще належить відпрацювати та налагодити. І в цьому, ми переконані, велика перспектива польсько-української співпраці в освітньо-науковій сфері. Співпраця з Польщею, очевидно, є лише фрагментом інтеграційної діяльності українських університетів (наприклад, у ракетобудуванні дуже ефективною є співпраця з вищими школами Бразилії), але фрагментом особливо важливим. Так, Київський національний університет імені Тараса Шевченка в 2015 р. мав угоди співпраці з 226 вищими школами з 56 країн, зокрема з 15 польськими.

Кооперування університетів – це невід’ємний чинник існування та зміцнення сучасної науки, а системи вищої школи покликані формувати сприятливі умови для цього. Аналіз мети, структур і засобів допомагає ідентифікувати інтереси всіх учасників цього процесу, а також виявити потенційні конфлікти й ризики поразки. Він сприяє формуванню перспективи інтеграції вищої школи в обох країнах. Разом із тим висновки та рекомендації в цій галузі є дуже важливими, аби оживити початий процес, надати йому динаміки, заохотити та розвинути схвальні ініціативи з обох сторін, налагодити регулярний обмін досвідом.

У рецензованій монографії обговорено конкретні форми успішних ініціатив з обох сторін – із Польщі та з України. Їхньою характерною ознакою є кооперація на рівні факультетів та інститутів. Перенесення багатьох вирішальних справ на нижчий рівень ієрархії сприяє творчим зв’язкам і розвиткові менеджерських умінь персоналу, а також зумовлює швидше та предметніше прийняття рішень. Децентралізація корисна тоді, коли організація має швидко реагувати на зміни в оточуючому середовищі, а саме так і є в нашому випадку. Це веде до зміни стилю діяльності, сприяючи самостійності, відповідальності та створенню авторитетів. У світлі досліджень, запрезентованих на сторінках колективної монографії, перспективи співпраці польських та українських університетів виглядають досить-таки оптимістично.

Рецензована книга дає чимало конкретної інформації щодо такого важливого предмета, яким є в останній час міжнародна інтеграція вищої школи, зокрема діалог Польщі й України в цьому контексті. Вона достойно представляє скромні успіхи і досягнення, проте, з іншого боку, не оминає труднощів і негараздів, пропонує шляхи їх усунення. Підсумовуючи стан дослідження проблеми, монографія окреслює найважливіші напрями майбутніх досліджень, які слід реалізува-

ти задля поглиблення співпраці. Велика цінність цієї видавничої позиції полягає в тому, що вона представляє ретроспективу польсько-української освітньої співпраці з обох сторін (хоча й непропорційно, іноді фрагментарно). Така двостороння оптика не була простим до виконання завданням, однак, поза сумнівом, вона реалізована загалом успішно. На часі – розвиток ідей і пропозицій, які містяться в колективній монографії польських та українських авторів за редакцією професора Єжи Возніцького.

Література:

1. Аналіз співпраці польських та українських вищих навчальних закладів на фоні порівняння систем вищої освіти. Висновки та рекомендації : [колект. моногр.] / за ред. *Єжи Возніцького*. — Варшава : Фундація польських ректорів, Наукове видавництво Познанського університету імені Адама Міцкевича, 2015. — 270 с.
2. Analiza współpracy uczelni polskich i ukraińskich na tle porównania systemów szkolnictwa wyższego. Wnioski i rekomendacje, *Woźnicki Jerzy* (red.). — Poznań — Warszawa : Fundacja Rektorów Polskich, Wydawnictwo Naukowe UAM, 2015. — 258 s.

References (transliterated and translated):

1. *Woznitski, Ye.* (ed). Analiz spivpratsi polskykh ta ukrainskykh vyshchykh navchalnykh zakladiv na foni porivniannia system vyshchoi osvity. Vysnovky ta rekomendatsii : [kolekt. monohr.] (Analysis of cooperation between Polish and Ukrainian higher education institutions with the comparison of higher education systems. Conclusions and recommendations: Collective monograph). Warsaw, 2015, 270p.
2. *Woźnicki Je.* (ed.). Analiza współpracy uczelni polskich i ukraińskich na tle porównania systemów szkolnictwa wyższego. Wnioski i rekomendacje (Analysis of cooperation between Polish and Ukrainian universities with the comparison of higher education systems. Conclusions and recommendations). Poznań — Warszawa, 2015, 258 p.

Стаття надійшла до редакції 30.11.17